

підтвердити або спростувати аргументи на користь різних форм примусового лікування, і вважає, що, незважаючи на примусову ізоляцію, яка широко застосовувалася, не отримано доказів ефективності цього методу як такого... Комітет також зазначив, що деякі примусові заходи, включаючи лікування та контроль, очевидно, мають певний успіх, однак переконливих доказів цього бракує” [5].

Однак, на мою думку, обмежуючи конституційні права наркомана, законодавець тим самим забезпечує права і свободи громадян, які з різних причин мусять проживати спільно з ним (родичі, сусіди та ін.).

Ураховуючи суперечливість цієї проблеми, що її деякі вчені відносять до “проблем-парадоксів”, [7] такі соціально-правові явища, як “примусове лікування” та “права людини”, слід зазначити, що серед заходів протидії поширенню наркоманії, крім різних форм добровільного лікування, повинне зберігатися й примусове лікування наркоманії як надзвичайний захід адміністративного примусу. Кожна людина, у тому числі й наркоман, живе у суспільстві, і її свобода не може бути повною, необмеженою, як не повинна бути необмеженою влада окремих людей чи органів.

Література

1. Тараненко С. М. Захист прав і свобод громадян у провадженні в справах про адміністративні правопорушення та їх забезпечення в діяльності міліції: Автореф. дис... канд. юрид. наук. НАВСУ. — К., 1998. — С. 17.
2. Гасанов Э. Г. Наркотизм: тенденции и меры преодоления (на материалах Азербайджанской Республики). — М: Учебно-консультационный центр “ЮрИнфоР”, 1997. — 272 с. — С. 215–216.
3. Новый взгляд // Семья и школа. — 1998. — № 1. — 11 с.
4. Дворняк С. В., Розанов В. А. Подходы в реабилитации при наркомании // Медицинские вести. — 1997. — № 3. — 22 с.
5. Восемнадцатый доклад Комитета экспертов ВООЗ по лекарственной зависимости // Серия технических докладов ВООЗ. — Нью-Йорк, 1972. — № 460.
6. Селіванов М. П., Хрупа М. С. Антинаркотичне законодавство України: Історія. Теорія. Коментар. — К.: Юрінком, 1997. — 352 с.
7. Музика А. А. Незаконний обіг наркотичних засобів в Україні. (Кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Автореф. дис... д-ра юрид. наук. — К., 1998. — 44 с.
8. Москалев В., Власюк П. Борьба с наркоманией требует расширения правового поля // Медицинская газета. — 2001. — 26 января. — № 5. — С. 6.

УДК 351.72

Л. М. Кравченко

старший викладач кафедри комерційного права

Київського національного торговельно-економічного університету

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ

Валютний контроль за поверненням валютної виручки від експорту товарів, за обґрунтованістю платежів в іноземній валюті та ін. є необхідним ефективним елементом управління валютним обігом в умовах кризового стану економіки України. Світова практика свідчить про те, що в умовах фінансової та економічної кризи держава запроваджує комплекс адміністративних заходів, а саме валютний контроль для забезпечення дотримання всіма учасниками валютних відносин валютного законодавства. Цей шлях свого часу пройшли такі країни, як Франція, Великобританія, Німеччина та ін. За даними Міжнародного Валютного фонду нині законодавства близько 50 країн (Польща, Китай, Ізраїль та ін.) містять положення про здійснення валютного контролю за поверненням експортної валютної виручки на батьківщину [1].

На наш погляд, необхідність валютного контролю виникла зі скасуванням державної монополії на зовнішню торгівлю, розширенням зовнішньоторговельних контактів та лібералізацією зовнішньоекономічних зв'язків, що призвело до фінансових проблем, пов'язаних з неповною репатріацією валютної виручки від експорту товарів за кордон та створило загрозливу ситуацію для української економіки.

Необхідність валютного контролю за імпортними операціями, на нашу думку, викликана широким застосуванням вітчизняними імпортерами при розрахунках — передоплати, завищенням імпортних цін у порівнянні зі світовими і т. п., що призводить до значних переказів валютних коштів за кордон, не підтверджених поставкою товарів.

Варто зазначити, що формування валютного контролю в Україні відбувалося за умови відсутності чіткої розробленої теорії. На сьогодні залишаються відкритими питання щодо місця валютного контролю в системі державного контролю, щодо оптимальної структури валютного контролю, обсягу завдань, які

ставляться перед валютним контролем, його форми, суб'єкти та методи, що можуть бути використані при здійсненні контрольних заходів.

Валютний контроль як вид контролю перебуває на стадії формування. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі ще не склалося остаточного й загально визнаного поняття валютного контролю, хоча в законодавстві України термін “валютний контроль” вживається ще з 1993 року [2]. Полемічним на сьогодні є питання про місце валютного контролю в системі державного контролю, зокрема, чи є валютний контроль самостійним видом спеціального державного контролю, чи це різновид фінансового контролю.

Деякі науковці схиляються до думки, що валютний контроль є окремим видом фінансового контролю. Так, наприклад, І. В. Новосьолов вважає, що валютний контроль є частиною, видом фінансового контролю, тому валютному контролю притаманні всі загальні ознаки фінансового контролю [3]. Згідно з точкою зору Л. К. Царьової, валютний контроль, який здійснюється агентами валютного контролю, є частиною недержавного фінансового контролю [4], тобто є підвидом фінансового контролю. Поряд з цим існує точка зору, що валютний контроль є лише важливим елементом фінансового контролю у сфері державного управління [5].

Для з'ясування правової природи валютного контролю та його співвідношення з фінансовим контролем необхідно розглянути поняття та ознаки останнього. Власне фінансовий контроль — це цілеспрямована діяльність законодавчих і виконавчих органів публічної влади і недержавних організацій, спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході мобілізації, розподілу і використання коштів централізованих і децентралізованих грошових фондів держави з метою найефективнішого соціально-економічного розвитку усіх суб'єктів фінансових правовідносин [6]. З цього визначення випливає, що поняття “фінансовий контроль” не повністю охоплює поняття “валютний контроль”, оскільки діяльність органів і агентів валютного контролю спрямована на забезпечення законності не лише в процесі мобілізації, розподілу і використання грошових фондів держави, а й заходи спрямовані на додержання порядку здійснення валютних операцій усіма учасниками валютного ринку.

Інша точка зору щодо правової природи валютного контролю існує у деяких російських авторів, зокрема В. С. Мартем'янов вважає, що відносини з державного регулювання економіки, в тому числі і зовнішньоекономічної діяльності, з метою забезпечення інтересів держави та суспільства складають предмет господарського права. Звідси він робить висновок, що валютний контроль є різновидом господарського контролю [7]. А в Юридичній енциклопедії Російської Федерації валютний контроль визначено як складову частину митного контролю, тобто здійснення митними органами необхідних дій, спрямованих на додержання фізичними та юридичними особами встановленого законом та іншими нормативно-правовими актами порядку переміщення валюти та валютних цінностей через митний кордон країни. На нашу думку, останнє визначення не повністю відтворює правову природу валютного контролю. По-перше, валютний контроль здійснюється не тільки Державною митною службою України, а й іншими органами виконавчої влади (зокрема, Міністерством фінансів України, Національним банком України, Державною податковою адміністрацією та ін.). По-друге, валютний контроль спрямований не тільки на додержання фізичними і юридичними особами встановленого порядку переміщення валюти та валютних цінностей через митний кордон України, а й на забезпечення законності та правопорядку в процесі мобілізації, розподілу і використання валютних коштів держави та інших суб'єктів підприємницької діяльності і в процесі здійснення валютних операцій резидентами та нерезидентами.

Цікавою на наш погляд є точка зору російського вченого І. В. Хаменушко, який вважає, що валютний контроль — це самостійний вид державного контролю [8]. При цьому він виділяє власний предмет такого контролю, зокрема будь-які операції з валютними цінностями, особливе коло суб'єктів контрольної діяльності, а саме ті державні установи, а в деяких випадках — недержавні установи та організації, які наділені повноваженнями здійснювати заходи по перевірці дотримання норм валютного законодавства. На його думку, цей вид контролю має спеціальні завдання та цілі, а також характеризується наявністю власного методу, що дозволяє говорити про особливе місце валютного контролю в системі державного контролю.

Ми схиляємося до думки, що валютний контроль є самостійним видом державного контролю, оскільки, по-перше, як зазначалося і раніше, валютний контроль є функцією державного управління в сфері валютного обігу. По-друге, валютний контроль є стадією управлінської дій держави, наприклад, встановивши правило обов'язкового повернення валютної виручки резидентів в Україну, держава в особі органів та агентів валютного контролю відслідковує за рухом коштів по кожному зовнішньоекономічному контракту через систему паспортів угод. По-третє, валютний контроль в Україні здійснює спеціальна система органів державного управління, яка знаходиться у стадії формування, а саме: Національний банк України, Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України та агенти валютного

контролю. По-четверте, валютний контроль направлений на забезпечення додержання правил валютний операцій усіма учасниками валютного ринку, незалежно від того, чи це державні органи, чи суб'єкти підприємницької діяльності, чи фізичні особи.

Чинне законодавство України, зокрема Декрет Кабінету Міністрів України від 19. 02. 93 р. №15-93 “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” містить термін “валютний контроль” і навіть визначає сферу валютного контролю, але не дає визначення цього поняття, чітко не встановлює напрямків валютного контролю, видів та ін. У преамбулі Положення про валютний контроль, що затверджене постановою Правління Національного банку України від 8. 02. 2000 р. № 49 сказано, що в ньому визначаються основні засади здійснення Національним банком України функцій головного органу валютного контролю. Варто зазначити, що в цьому нормативному акті не визначені об'єкти, види та форми валютного контролю, а зміст Положення присвячений взагалі питанням застосування відповідальності за порушення валютного законодавства. Також в Законі України від 20. 05. 1999 р. № 697-XIV “Про Національний банк України”, де в ст. 7 серед інших функцій покладених на Національний банк названа функція валютного контролю, зокрема здійснення валютного контролю за комерційними банками та іншими кредитними установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями, визначення “валютного контролю” не міститься [9].

Поняття валютного контролю розглядається в роботах деяких науковців, зокрема О. А. Костюченко вважає, що валютний контроль — це система контролю за обміном іноземної валюти в країні, тобто регулювання обсягу готівки та її обмінного курсу щодо іноземних валют [10], а на думку Н. В. Сапожникова, валютний контроль — це діяльність держави в особі органів та агентів валютного контролю, спрямована на забезпечення дотримання валютного законодавства при здійсненні конкретних валютних операцій [11]. Інше визначення валютного контролю дає І. В. Хаменушко, який вважає, що валютний контроль — це вид державного контролю, метою якого є здійснення органами валютного контролю та їх агентами заходів, спрямованих на забезпечення законності при здійсненні валютних операцій [12]. Безперечно визначення цих авторів характеризують зміст валютного контролю, але його сутність, на нашу думку, цим не вичерпується, адже контролю повинні підлягати не тільки валютообмінні операції або валютні операції, а й всі інші види операцій з валютними цінностями та зобов'язання щодо їх декларування.

Наше дослідження показує, що жодне із існуючих визначень “валютного контролю” не відтворює повністю його правової природи, значення, яке він посідає в системі державного контролю та місця в системі права взагалі, адже валютний контроль, на наш погляд, є елементом державної валютної політики, яка пов'язана з державним управлінням валютними правовідносинами, а також однією із функцій державного управління в галузі валютного обігу. Звідси, валютний контроль можна визначити як комплекс адміністративних заходів, розрахованих на прискорення валютних надходжень і на стримування вивозу валюти з країни; а також вид державного контролю, спрямований на забезпечення дотримання суб'єктами підприємницької діяльності та фізичними особами норм валютного законодавства при здійсненні валютних операцій. І, нарешті, валютний контроль — це правові форми, засоби та порядок організації і здійснення контролю за дотриманням резидентами і нерезидентами валютного законодавства України.

Література

1. Таможенный валютный контроль: Практическое пособие / Сост. Ю. В. Михеев, О. М. Павленко, И. В. Соколова, С. В. Соленая. — М.: Экспортное бюро, 1997. — С. 5.
2. Див. наприклад: Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19. 02. 93 р. №15-93 // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 17. — Ст. 184.
3. Финансовое право: Учебник / Под ред. Н. И. Химичевой. — М.: БЕК. — 1995. — С. 463.
4. Царьова Л. К. Організаційно-правові основи фінансового контролю в Україні. — Одеса: Юридична література, 1999. — С. 43.
5. Див.: Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф. Виконавча влада і державний контроль. — Київ, 1999. — С. 32–37.
6. Финансовое право: Підручник / Кер. авт. колект. і відповід. ред. Л. К. Воронова. — Х.: Консум, 1998. — С. 81.
7. Мартемьянов В. С. Хозяйственное право. — М.: БЕК, 1994. — Т. 1. — С. 1.
8. Хаменушко И. В. Валютный контроль в Российской Федерации. — М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2001. — С. 16.
9. Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 29. — Ст. 238.
10. Юридична енциклопедія. — К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана. — 1998. — Т. 1. — С. 301.
11. Сапожников Н. В. Валютные операции коммерческих банков. Правовое регулирование. — М.: Юристъ, 1999. — С. 89.
12. Хаменушко И. В. Валютный контроль в Российской Федерации: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12. 00. 12. — М., 1999. — С. 8.